

J. Magiste

Julius Mägiste 60-vuotias

Julius Mägiste (v:een 1922 Mälson) on kotoisin Tartumaalta, Maarja-Magdaleenan pitäjän Kudinan »vallan» Kassemän kylästä, jonne Tartosta on matkaa kolmisen peninkulmaa. Isä Gustav Mälson oli kassemalaista sukua, ja äiti Emilie (Miili) Veski, lehtori (myöhemmin professori ja akateemikko) Johannes Voldemar Veskin sisar, oli kotoisin naapurikylästä Vaidaverestä. Koti oli hyvinvoipa maalaistalo, niin että vanhemmat saattoivat lähettää kaikki kolme poikaansa opintielle.

Kylän kansakoulu oli kotopellon toisella puolella, toistasadan askelen päässä. Opettajana oli ensin August Tass, sitten tämän veli Mihkel Tass, molemmat Kaarman seminaarin käyneitä Saarenmaan miehiä. Kolmivuotisen vironkielisen kunnankoulun (vallakool) jälkeen Julius Mälson siirtyi kaksoisveljensä Akselin kanssa venäjänkieliseen pitäjänkouluun (kihelkonnakool), jota pidettiin kirkon lähellä lukkarin asunnossa, parin kilometrin päässä kotoa. Tätä koulua pojat kävivät kuitenkin vain yhden syyslukukauden. Joulun aikaan nimittäin enot, molemmat opettajia, kyläilivät Mälsonin sukulaisperheessä ja he ehdottivat vanhemmille, että pojat jatkaisivat koulunkäyntiään Karl-enon koulussa Lügenusessa. Näin tapahtuikin. Puolentoista vuoden perästä Karl Veski muutti sitten Tarttoon sisarenpojat mukanaan. Syksyllä 1913 humanistisiin harrastuksiin taipuva Julius aloitti H. Treffnerin kymnaasissa, kun taas Aksel-veli, jonka taipumukset viittasivat käytännölliselle alalle, jatkoi kauppakoulussa. V. 1915 Julius siirtyi — taloudellisista syistä — valtion ylläpitämään venäjänkieliseen Aleksanteri I:n kymnaasiin, ja sitä hän kävi loppukeväeseen 1918 saakka. Silloin kaikki ylimmän luokan oppilaat palasivat Treffnerin kymnaasiin, josta saivat päästötodistuksen keväällä 1919.

Julius Mägisten varhaisin elämänympäristö, Kudinan kunta, jossa hän koulupoikana ja opiskelijana vietti loma-aikansa ja jonne hänen siteensä eivät myöhemminkään katkenneet, oli vuosisadan alussa syvää virolaista maaseutua. Murre oli tuolloin mielenkiintoisessa siirtymävaiheessa: Kodaveren ja Alutagusen murteelle läheinen vanha puheenparsi oli väistymässä. Keski-ikäinen ja nuori polvi jo pilkkasi vanhojen puheessa esiintyviä erikoispiirteitä, kuten mm. runsasta õ-äänteen viljelemistä (»*õtsekõhe üle õtsamärgi õdra õrassenuka*»), pitkien vokaalien diftongiutuneisuutta (*ei soa, kova moa*), eräitä leksikaalisia seikkoja (*suoð purik* = kirjaviron *hundi kurik*) ja esim. monikon partitiivin a-päätettä (*kiva täis* = kirjaviron *kive täis*). Tämä kotimurteen kahtalaisuus askarrutti koulupoikaa. Mielenkiintoa kansankieleen oli omiaan lisäämään se

seikka, että myöhemmin Kudinaan liitetty Vaidavere, josta äiti oli lähtöisin, jo selvästi kuului toisen murteen piiriin. Siinä, missä Gustav Mälsonin pelot päättyivät, loppui myös Kudinan murteen ala.

Kudinan vanhaa murretta kielentutkijanalku saattoi kuulla kotonaankin. Isä hallitsi murteen sangen hyvin, vaikka puheessa yleiskielen vaikutus jo oli huomattavissa. Mutta vanhin perheenjäsen, Gustav Mälsonin kasvatusisä ja kaukainen sukulainen Kaarel Ani haasteli vain vanhaa kudinalaista. Mälsonin talon piirissä asui pienessä mökissä toinenkin vanhan murteen puhuja, Kaarel Grüntal. Lisäksi kotona vieraili usein isän sisar Ann-Leena Mälson (synt. 1864), joka mielellään muisteli isoäitinsä kertomuksia mm. Kalevipoegista ja kylän vanhojen laulajien, kauan sitten kuolleiden Mari Pillin ja Ann Lusan kansanlauluja. Ann Lusa, sotilaan tytär, oli hoitanut tädin nuoremman veljen lapsia. Sillaotsan talon Antoonien perheessä hankki lastenhoitajana elatuksensa myös Pillin Mari, joka, niin kerrotaan, huvitti lauluillaan Kudinan moision riihiväkeä työn lomassa. Näitä Ann-Leena-tädin muistissaan säilyttämiä kansanlauluja Julius Mägiste keräsi sievoisen kokoelman, jonka sitten luovutti Eesti Rahvaluule Arhiiviin. Vielä oli Kudinassa 1920-luvulla muuan vanhoja kansanlauluja taitava mummo, Puusepp nimeltään, jolta Julius Mägisten nuorempi veli Rahvamuuseumiin stipendiaattina kirjoitti lauluja talteen.

Kaarel Ani ja Kaarel Grüntal kuolivat vuoden 1920 tienoilla, ja Kaarelien mukana vaipui hautaan vanha Kudinan murre. Sitä oli pidetty koomisena jo vuosikymmenet, ja siksi sen erikoisuuksista oli pyritty mahdollisuuksien mukaan vapautumaan. Julius Mägisten mieleen tämä unhoon joutunut vanha murre oli — kiitos Kaarelien, hyvien kielennoppaiden — harvinaisen hyvin iskeytynyt. Se näkyy mm. hänen erikoisesta teoksestaan »Rauma juttujavatused». Opiskellessaan Suomessa v. 1924—1925 Mägiste lueskeli paljon suomalaista kaunokirjallisuutta ja ihastui silloin Rauman kielellä kirjoittavan Nortamon jaarituksiin. Mielensä virkistykseksi ja vanhojen kotimuistojen innostamana hän käänsi jo Helsingissä muutaman jaarituksen, ei kirjaviroksi vaan Kudinan vanhalle murteelle. Omalaatuista käännöstyötään hän jatkoi joutohetkinä Virossa, erittäinkin vanhempainsa kotona kesällä 1928. Isänsä avulla hän kontrolloi käännökset ennen kokoelman julkituloa, mikä tapahtui vielä samana vuonna. »Rauma juttujavatused» ei herättänyt kotimaassa eikä Suomessa suurtakaan huomiota, mutta Viron radion kautta ne näyttelijä Hugo Laurin lukemina saivat paljon halukkaita kuulijoita.

Jo kotona Kudinassa Julius Mägiste tutustui kielitieteelliseen kirjallisuuteen. Lehtori Joh. V. Veski, joka oleskeli paljon sisarensa luona, oli jättänyt Mälsonille useita kielitieteellisiä teoksia; siellä oli mm. Mihkel Vesken v. 1890 ilmestynyt Slavjano-finskija kulturnyja otnošeniya po dannym jazyka ja Ahlqvistin Suomalainen murteiskirja, jonka lähisukukielisiä tekstejä koulupoika Julius luki ja vertaili. Äidinkieltään Julius Mägiste harrasti kouluaikana muutenkin. Venäläistä Aleksanteri I:n kymnaasia käydessään hän Rahvuslik

Noorsooliit -yhdistyksen jäsenenä otti osaa mm. Johannes Aavikin kielikursseihin.

Syksyllä 1919 Julius Mägiste kirjoittautui Tarton yliopistoon. Aluksi hän opiskeli latinaa ja kreikkaa — niitä hän oli jo koulussa paljon harrastanut —, mutta myös itämerensuomalaisia kieliä, joiden vakinaiseksi professoriksi oli vastikään nimitetty Lauri Kettunen. Lisäksi hän kuunteli Tarton opettajavoimiin tuohon aikaan kuuluneen Max Vasmerin sisällökkäitä ja pedagogisestikin oivallisia luentoja yleisen kielitieteen alalta. Opinnot keskittyivät varsinkin pian itämerensuomalaisten kielten ympärille, koska ne häntä eniten kiinnostivat ja koska tälläkin alalla näytti voivan leipänsä ansaita, kuten enon Joh. V. Veskin esimerkki osoitti. Tietysti ajan henki oli sekin suojea ja rohkeaseva äidinkielen ja sen lähimpien sukukielten tieteelliselle opiskelulle.

Ensimmäisen varsinaisen keruumatkansa nuori ylioppilas Julius Mälson teki Eesti Kirjanduse Seltsin pikku stipendin turvin Kudinaan ja sen naapurikuntaan Saareen, missä hänellä oli sukulaisia. Hän merkitsi tällöin muistiin sanoja, jotka olivat yleiskielessä outoja tai muodoltaan tai merkitykseltään poikkeavia. Kotikuntansa Kudinan murteen luonteenomaisista piirteistä — etenkin äännteellisistä — Mägiste teki ensimmäisen yliopistollisen tutkielmansakin.

Kesällä 1921 lähetti edellisvuonna perustettu Akadeemiline Emakeele Selts murteentutkijoita eri puolille Viroa, näiden joukossa Mägisten Koillis-Viron inkeriläiskyliin. Viron Inkerissä Mägiste kävi vielä kahtena seuraavanakin kesänä keräämässä sanastoa sekä tekstejä ja tekemässä — Kettusen äännehistoriain esikuvan mukaan — äänneopillisia havaintoja. Keruutuloksistaan Mägiste koosti selväpiirteisen ja runsasaineistaisen maisterintyönsä »Rosona murde pääjooned» (ilm. 1925), joka Inkerinmaan kielisuhteiden selvittelyssä on osoittautunut ensiluokkaiseksi lähde-oksiksi. Mägisten keruutöiden keskuspaikka oli luterilainen Kallivere, mutta inkeroisurteista vertailuainesta hankkiakseen hän liikkui muissakin kylissä, etenkin Kullankylässä ja Väikylässä. Murre oli vielä tuolloin hyvin säilynyt suomen yleiskielen vaikutuksilta; vain luterilaisen kirkon kielestä oli jokunen sana ehkä omaksuttu. Viron vaikutus tuntui varsinkin Väikylässä. Aloittelevalla kenttämiehellä oli runsaasti vaivoja ja vastuksia: hän joutui kaikenlaisten epäilyjen kohteeksi, häntä pidettiin vakoilijanakin, ja Saarkylän venäläistynyt väestö kohteli häntä töykeästi. Vastapainoksi kerääjän mielialaa kohotti kuitenkin muutamien kielenoppaiden suuri aulius ja ystävällisyys. Näistä Mägiste vieläkin — lähes neljän vuosikymmenen takaa — muistelee lämpimin ajatuksin Väikylän Hiidenmäen rinteellä asunutta Maria Sokolovaa. Matkoistaan Viron Inkeriin hän julkaisi kiintoisia kuvauksia Eesti keelessä v. 1923 ja Odamees-lehdessä.

Maisteriksi Mägiste valmistui 15. helmikuuta 1923, suoritti tohtorintutkinnon suullisen kokeen seuraavana vuonna ja matkusti joulukuun alussa 1924 opiskelemaan Suomeen, missä viipyi seuraavaan kesään saakka. Aika kului Helsingissä luentojen kuuntelemisessa, arkistoissa ja kielen oppimisessa. Tältä

ajalta onkin peräisin hänen oivallinen suomen kielen taitonsa. Omien sanojensa mukaan hän viihtyi Suomessa hyvin, mihin varmaan vaikuttivat myös hauskat asuintoverit Niilo Kärki ja Lauri Hakulinen.

Opintomatka Suomeen päättyi kesällä 1925. Nuorta maisteria tarvittiin kotimaassa, sillä Kettusen erottua itämerensuomalaisten kielten professorinvirasta saman vuoden alussa oppituoli jäi haltijatta. Jo syyslukukaudella 1925 Mägiste joutui luennoimaan hänelle läheisintä sukukieltä vatjaa, kevätlukukaudella vepsää. Seuraavina lukukausina opetus tuli yhä monipuolisemmaksi, niin että väitöskirjan valmistuminen siirtyi odotettua kauemmas. Melkoisen osan vapaa-ajasta vei myös suomalais-virolainen sanakirja.

Vuosisadan alkupuolella ensi tavun vokaaliston tutkiminen oli muodissa. Oli ilmestynyt jo K. F. Karjalaisen väitöskirja Zur ostjakischen lautgeschichte. I. Über den vokalismus der ersten silbe (1905), Yrjö Wichmannin Zur geschichte des vokalismus der ersten silbe im wotjakischen mit rücksicht auf das syrjänische (1915) ja Artturi Kanniston Zur geschichte des vokalismus der ersten silbe im wogulischen vom qualitativen standpunkt (1919), ja valmistumassa oli Toivo Lehtisalonen jurakkisamojedin ensi tavun vokaaleja käsittelevä väitöskirja. Ei siis ihme, että Mägiste aikoi kirjoittaa väitöskirjatutkimuksensa ensi tavun vokaaleista itämerensuomalaisissa kielissä. Keskusteltuaan Helsingissä suomalaisten tutkijain ja myös Julius Markin kanssa, jonka väitöskirja hiljan oli valmistunut, hän kuitenkin siirtyi morfologian alalle, tutkimaan itämerensuomalaisten kielten nominisuffikseja; sitä varten hän v. 1925 keräsi aineksia Suomesta. Muistiinpanoja kertyi Viron ja Suomen arkistoista valtavasti, niin että tekijä pian keskittyi vain deminutiivisuffikseihin. Tästä aihepiiristä on lohkaistu keväällä 1928 tarkastettu väitöskirja »oi-, eï-deminutiivid läänemeressoome keelis». Teoksen nimeen liittyvä »Läänemeressoome nominaal-tuletus I» viittaa tekijän tutkimussuunnitelmaan. Seuraava osa, *ut, üt* -deminutiiveja käsittelevä, oli valmis 1939, ja v. 1940 siitä oli osa ladottu. Sodan vuoksi latominen keskeytyi, ja käsikirjoituksen kohtalosta tekijällä ei ole tietoa.

Vielä pitempiaikainen työ oli suomalais-virolaisen sanakirjan laatiminen. Mägisteä pyydettiin jo ylioppilaana tarkistamaan Johannes Aavikin suomalais-virolaisen sanakirjan käsikirjoitus, mutta työn kestäessä ilmeni, ettei Aavikin sanakirjasta ollut muuksi kuin aineskokoelmaksi. Sanakirjan teko oli hidasta ja kärsivällisyyttä kysyvää uurastusta, johon riitti vain vähän aikaa. Käsikirjoitus valmistui v. 1926 ja teosta ryhdyttiin latomaan samana vuonna, mutta sen tielle kasautui taloudellisia vastuksia, jotka aika ajoin keskeyttivät latomistyön. Vasta v. 1931 ilmestyi »Soome-eesti sõnaraamat», 700 kaksipalstaista sivua käsittävä leksikko, josta ovat suuresti hyötynet paitsi virolaiset myös suomalaiset. Sanakirjan tultua loppuun myydyksi Mägiste ryhtyi valmistelemaan uutta laitosta vuosien varrella keräämistään aineksista, mutta väliin tulivat sodan vuodet, ja työ jäi kesken.

Kauan odotetun väitöskirjan valmistuttua Mägistestä tuli jo syyslukukau-

Nuori professori Julius Mägiste työpöytänsä ääressä Tartossa Veski tänav 6:ssa

della 1929 itämerensuomalaisten kielten ylimääräinen professori ja 1932 saman aineen vakinainen professori. 1930-luku kului opetuksessa, tutkimustöissä ja avartavilla ulkomaanmatkoilla. Suomessa Julius Mägiste oli usein nähty tervetullut vieras, Unkarissa hän kävi ensin kesällä 1931 ja oli sitten kokonaisen lukuvuoden 1937–1938 Budapestin yliopistossa viron kielen ja itämerensuomalaisten kielten vaihtoprofessorina; näin hän samalla myös laajensi ennestäänkin laajaa kielitaitoaan vielä unkarin taidolla.

Nuori professori Julius Mägiste joutui myös yhä enemmän uhraamaan aikaansa tieteellisille ja ylioppilasyhdistyksille. Hän oli mm. Akadeemilisen Höimuklubin jäsen ja monivuotinen puheenjohtaja, ylioppilasyhdistys E.Ü.S. »Veljeston» perustajia ja monivuotinen esimies, mutta erityisesti on mainittava hänen toimintansa Akadeemilise Emakeele Seltsin piirissä, jonka perustajajäseniä hän on. AES:n tieteellinen aikakauslehti Eesti keel sai lukea Mägisten kirjoittajiinsa heti ensi vuosikerrasta (1922) alkaen. Sen jälkeen hän, monesti toimituskunnan jäsenenä, v. 1932–1935 päätoimittajana, kirjoitti lehteen niin paljon, että Mägisten avusteita — artikkeleita ja tavallista sisällökkäämpiä kirja-arvosteluja — on Eesti keelessä yli puolituhatta sivua eli enemmän kuin keneltäkään toiselta tutkijalta; joissakin vuosikerroissa on Julius Mägisten käsialaa jopa viidennes tai neljännes.

Tarton professorina Julius Mägisten tieteelliset työt kohdistuivat etenkin viron kielen ja muiden itämerensuomalaisten kielten äänne- ja muotooppiin

sekä etymologiaan. Myös lainasuhteita — esim. kiintoisia suffiksienlainautumiskysymyksiä — hän valaisi monissa artikkeleissaan. Tutkielmista näkyy hänen oivallinen viron murteiden ja vanhan kirjaviron tuntemuksensa, joka myöhemmin on yhä syventynyt, perusteellinen kirjallisuuden hallinta, joka ulottuu myös slavistiikan ja baltologian alalle, sekä taito pureutua näennäisesti pieniin ongelmiin, joiden varassa kuitenkin lopulta monet suuretkin seikat seisovat tai kaatuvat.

Varsin pian Mägisten teki mieli päästä käsiksi kenttätöihin, joihin hänellä ei ollut vuosikymmenen ollut tilaisuutta. Lähisukulaisten luo Neuvostoliittoon oli mahdotonta päästä, ja Liivin rannalla kiersi Kettunen. Nämä tosiasiat johdattivat hänet kesällä 1932 Etelä-Viroon setukaisten pariin, joiden kieltä jo Heikki Ojansuu oli v. 1910—1911 paljon tallentanut ja tutkinut. Ensimmäinen tutkimuksen kohde oli Vilon pitäjän Vilon kylä. Siellä asui Oka Leppik -niminen mummo, josta tuli yksi Mägisten tärkeimpiä kielenoppaita. Oka-mummon kanssa hän työskenteli sekä Vilossa että vanhempiensa luona Kudinassa yhteensä lähes kahden kuukauden ajan.

Setumaalla Mägiste kävi kolmikymmenluvulla kuutena seitsemänä kesänä ja joskus joululomienkin aikana. Hänen tarkoituksenaan oli tutkia setukaismurteita mahdollisimman seikkaperäisesti. Varsinkin ensi vuosina hän keräsi ainesta äännehistoriallista tutkimusta varten murrealueen eri tahoilta, erittäinkin Vareseämän, Saatserinnan, Vorohkan, Raakvan, Unkavitsan, Vilon ja Obinitsan kylistä. Edelleen hän tallensi sanastoa — sekä Wiedemannin sanakirjan avulla että vapaasta puheesta — etenkin Värskan, Herkovan, Vorohkan, Ojaveeren (Lökovan) ja Obinitsan kylistä; alkuperäismuistiinpanot kopioitiin v. 1940 Eesti Keele Arhiivin toimesta ja ne, määrältään n. 25 000 sanalippua, lienevät tallella Tartossa. Myös kielennäytteitä Mägiste keräsi edellä mainituista ja kymmenistä muista setukaiskylistä. Mägiste viihtyi hyvin setujensa parissa. Kielenoppaat, etenkin naiset, olivat harvinaisen hyviä, puhe-
liaita ja kärsivällisiä. Miehet sitä vastoin ikävyistyivät pian ja lähtivät tiehensä maatöihin, joita pitivät helpompina ja hyödyllisempinäkin.

Mägisten viimeinen matka Setumaalle tapahtui maailmansodan aattona, juuri ennen saksalaisten hyökkäystä Puolaan elokuussa 1939. Vain tämän viimeisen pariviikkoisen matkan tulokset — tosin erittäin runsaat — ovat teki-
jällä säilyneet. Niistä hän on valmistanut painatusta odottamaan suomenkielisen käsikirjoituksen »Meremäen setukaismurretta». Teos sisältää verrattain hienolla foneettisella transkriptiolla kirjoitettuja tekstejä ja niihin liittyvän sanaston sekä laajahkon johdantoluvun, jossa tekijä kuvailee tutkimusmatkojaan, luettelee setukaismurteiden äänne-, muoto- ja lauseopillisia erikoispiirteitä ja esittää hyvin perustellut mielipiteensä *setu*-nimestä ja setukaisten alkuperästä. Hänen käsityksensä setukaismurteista on, että ne alkuperältään kuuluvat yhteen alueen länsipuolella olevien luterilaiskylien murteen kanssa. Mägisten setukaisteorian mukaan (viimeksi Meie maa -teoksen IV osassa

artikkelissa »Petserimaast, selle uurimisest ja setude päritolust») setut ovat suhteellisen myöhään muuttaneet Võrumaalta, mihin mm. paikannimistö selvästi viittaa. Võrumaan ja Setumaan murteiden erot ovat suhteellisen pienet, ja ne johtuvat melkoiselta osalta venäläisen vaikutuksen (foneettiset seikat, lainasanat) tunkeutumisesta setukaisalueen itäosien murteisiin.

Sodankin vaiheikkaina ja raskaina vuosina Julius Mägistelle tarjoutui mahdollisuuksia tehdä kielitieteellisiä muistiinpanoja, vieläpä semmoisistakin kielistä, joita hän ei aikaisemmin omalta kuulemalta ollut tutkinut. Viroon jou tuneiden sotavankien joukossa oli useista suomalais-ugrilaisista kansoista nuoria miehiä, joiden pariin Mägiste — samoin kuin Paul Ariste ja Alo Raun — pääsivät mielityöhönsä. Työskentely tapahtui aluksi Tartossa Lembitun kasarmeissa, missä oli haavoittuneiden sotavankien sairaala, myöhemmin myös muualla. Yksi sotavankikielenoppaista oli Itä-Inkerin Antruvan kylästä kotoisin ollut savakko, jolta Mägiste keräsi äänneopillisia aineksia ja paljon tekstejä. Toinen inkeriläinen kielenopas oli keski-inkeriläinen Antti Tulokas, joka sittemmin kuoli Tartossa lavantautiin. Tartossa Mägiste kuuli ensi kerran karjalaakin. Hän kirjoitti muistiin tekstejä eräältä Aunuksen Tulomajärven mieheltä.

Eniten Mägiste kuitenkin pani sotavangeilta muistiin mordvaa ja tšeremissia. Näitä kieliä käsitteleviin painettuihin tutkimuksiin ja tekstijulkaisuihin Mägiste oli perehtynyt jo aikaisemmin, kuten käy ilmi mm. hänen Eesti keellessä 1939—1940 julkaisemastaan 40-sivuisesta artikkelisarjasta »Läänemeresm. ja volga-sm. keelte võrdluste alalt». Tšeremissia hän oli sitä paitsi opiskellut Budapestissa Ödön Beken johdolla lukuvuonna 1937—1938 vaihtoprosessorina ollessaan. Mordvalaisia ja tšeremissejä oli paitsi mainitussa sairaalassa myös entisessä juutalaisten synagoogassa, jossa oli terveitä sotavankeja. Työskentelyolot sotavankisairaalassa olivat kehnot: sanoin kuvaamaton ahtaus huoneissa, sairaiden ja kuolevien löyhkä, puhjennut lavantautiepidemia, joka korjasi heikkoja hautaan. Näistä vaaroista ja vastuksista huolimatta Mägiste teki pitkiä työpäiviä kielenoppaiden kanssa, joille tällainen askartelu oli mieluisaa vaihtelua sotavangin yksitoikkoiseen elämään. Perin tervetullutta oli myös se leipä ja tupakka, mitä haastattelija käynneillään heille toi. Paljon miellyttävämmäksi työ tuli alkuvuodesta 1942 sen johdosta, että terveitä ja tervehtyneitä sotavankeja päästettiin maataloustöihin maaseudulle. Mägiste sai saksalaisilta sotilasviranomaisilta luvan viedä omia kielenoppaitaan kotikyläänsä peltotöihin. Kotitaloon isän avuksi jäi yksi tšeremissi ja yksi mordvalainen, yhteen naapuritaloon mordvalainen ja toiseen tšeremissi. Naapurikylässä olevaan sukulaistaloon Kivitaluun tuli vielä yksi mordvalainen. Tarton yliopisto puolestaan suhtautui suopeasti Mägisten muistiinpanotöihin antamalla virkavapautta kesken lukukauden.

Mordvaa Mägiste pani eniten muistiin isänsä talossa Kassemalla asuneelta erzämordvalaiselta, joka oli kotoisin ent. Penzan kuvernementista Saryi Pitseu-

rin kylästä. Mies oli paitsi ahkera maatyömies myös väsymätön sanaston saneilija. Mordvan kielestä kertyneet ainekset — laaja, ehkä 3 500-lippuinen sanasto ja tekstejä — lienevät tällä hetkellä Tartossa, mutta tšeremissin muistiinpanot ovat Lundissa: n. 300 suorasanaista tekstiä (kansatieteellisiä kuvauksia, mytologista aineistoa ym.) ja 900 kansanlaulutoisintoa, joita nuoret miehet vielä yllättävän hyvin osasivat. Mägiste on Lundissa kääntänyt viroksi kolmisen sataa tšeremissiläistä kansanlaulua, noudattaen mahdollisuuksien mukaan alkuperäistä runomittaakin. Toivottavasti Ruotsissa virkeästi toimivat virolaiset kustantamot voivat saattaa julkisuuteen tämän ainoalaatuisen kokoelman.

Mägisten tšeremissiläisistä kielenoppaista yksi oli länsialueelta, älykäs ja selvästi ääntävä vuoritšeremissi-nuorukainen, toinen Uržumista, muut kauempaa itäalueilta. Mägistelle jäi tšeremissinuorukaisista erittäin sympaattinen kuva: he ymmärsivät muistiinpanotyön tärkeyden ja koettivat kaikin tavoin auttaa tutkijaa hänen vaikeassa työssään.

Syrjäänejä oli Tartossa tuolloin eniten, ehkä parikymmentä; heidän kanssaan työskenteli paljon Paul Ariste, mutta jonkin verran myös Mägiste, jolle kertyi sievoinen kokoelma syrjäänien itsensä omalla murteellaan kirjoittamia kertomuksia ja juttuja.

Sotavankien kanssa työskennellessään Mägiste oppi niin hyvin mordvaa ja tšeremissia, että hän pystyi keskustelemaan kielenoppaiden kanssa näiden äidinkielellä. Tähän saavutukseen oli osaltaan auttamassa tietysti hänen oivallinen venäjän taitonsa. Mordva ja tšeremissi eivät ole Mägisteltä myöhemminkään päässeet unohtumaan. Näkyvänä todisteena siitä on Tulimuld-lehdessä v. 1958 ja 1959 ilmestynyt kirjoitussarja, jossa hän on esitellyt noilla kielillä, vieläpä syrjääniksi ja votjakiksikin viime aikoina ilmestyneitä teoksia.

Sotavankien kanssa Mägiste saattoi työskennellä vuoden 1943 alkupuolelle, jolloin kaikki kielenoppaat vietiin — tutkijain vastustusyrityksistä huolimatta — muiden sotavankien mukana Saksaan. Vielä saman vuoden elokuussa Mägistelle tarjoutui kuitenkin tilaisuus päästä pienen tieteellisen retkikunnan jäsenenä Länsi-Inkeriin vatjalaisten luo. Kaikkiaan nelisen viikkoa hän oleskeli länsivatjalaisissa kylissä keräämässä sanastoa ja kielennäytteitä puoltasadalta vatjalaiselta. Sanaston — noin 2 300 sanalippua — kohtalo on tuntematon, mutta kielennäytekokoelma saksannoksinen («Woten erzählen») ilmestyi viime vuonna Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksissa.

Sodan epänormaali otot jatkuivat, katastrofi näytti uhkaavan koko maata. Monien muiden virolaisten tavoin Julius Mägiste katsoi parhaaksi lähteä perheineen pois rintaman jaloista. Viimeisten kuljetusten mukana Mägistet lähtivät Tallinnasta 20. syyskuuta 1944, ensin Danzigiin ja sieltä edelleen Rostockin seudulle. Toimettomana ei ahkera tutkija täälläkään voinut olla, varsinkaan kun jonkinlaisia työskentelymahdollisuuksia tarjoutui läheisessä Greifswaldin yliopistokaupungissa, jossa oli suurehko alan kirjasto. Toisen maailman-

sodan loppuvaiheessa Mägiste siirtyi länteen Hampuriin, josta pääsi 18. joulukuuta 1945 lähtemään perheineen Ruotsiin, ensin Hälsingborgin lähelle Ramlösan leirille ja sieltä edelleen Lundiin, Etelä-Ruotsin idylliseen yliopistokaupunkiin, jossa hän siitä pitäen on asunut.

Lundiin asetuttuaan Mägiste ryhtyi viipymättä tutkimuksiinsa käyttäen hyväkseen niitä mahdollisuuksia, mitä uudessa kotimaassa tarjoutui. Ensinnäkin täällä voi tutkia vanhaa kirjaviroa, koska Ruotsin ja naapurimaidenkin kirjastoista löytyi yllättävän paljon vanhaa vironkielistä kirjallisuutta, jouskossa hyvin harvinaistakin. Vanhasta kirjavirosta tekemänsä poiminnot, jotka käsittävät kymmeniätuhansia sanalippuja, ovat antaneet Mägistelle aiheen lukuisiin jo ilmestyneisiin ja valmisteilla oleviin tutkimuksiin. Viimeksi mainituista laajin lienee ruotsiksi kirjoitettu vanhan kirjaviron venäläisten lainasanojen esitys, joka ilmestyy lähiaikoina Lundissa. Toinenkin yllättävä työmahdollisuus Ruotsissa tarjoutui, joka kokencelle kenttämiehelle oli mieluisen: saattoi myös tutkia liiviä, kuunnella karjalaa ja lyydiä, kierrellä Verm-lannin metsissä viimeisten suomea puhuvien pakeilla ja vaeltaa Ruotsin Länsipohjan vanhan ja vankan suomalaisasutuksen päästä päähän.

Kymmenen—viisitoista vuotta sitten Ruotsissa oli todella hyvät mahdollisuudet tutkia liiviä, kun maassa oli parisenkymmentä Liivin rannan kylistä tullutta pakolaista. Tätä mahdollisuutta Mägiste käytti hyväkseen ja kierteli v. 1947—1950 Eskilstunat, Västeråsit, Köpingit, Båstadit ynnä muut liiviläisten asuinpaikat keräten etupäässä tekstejä (jonkin verran myös sanastoa ja paikannimiä). Näin kertyneestä aineistosta tulisi vankka nidos yhdessä Mägisten litteroimien Lundin Landsmålsarkivetin liiviläislevyjen kanssa. Olisi toivottavaa, että Mägiste saisi tämän sisällykseltäänkin arvokkaan kokoelman julkaistuksi. Enää tällaista aineistoa ei voisi koota: osa liiviläisvanhuksista on kuollut, monet ovat lähteneet Yhdysvaltoihin ja Kanadaan.

Mägisten suorastaan ilmiömäistä uuden kielen omaksumis- ja muistiinmerkitsemiskykyä ihailin marraskuussa 1951; silloin hän muutamana päivänä haastatteli Lundiin hankkimaani lyydiläistä kielenopastani Stefan Huotarista, jonka veroista tarkkaa muistajaa ja jäntevän asiallista kertojaa en ennen enkä jälkeen ole tavannut. Mägiste kirjoitti puolikarkeata transkriptiota käyttäen Stefan Huotarisen elämäkerran, jonka tämä rauhallisesti ja selvästi saneli. Tämä Mägisten tallentama merkillinen elämänkuvaus — toistasataa konekirjoitussivua — ansaitsisi myös päästä julkisuuteen sekä kielennäytteenä että nykyajan arvokkaana dokumenttina.

Verm-lannin vanhoilla suomalaisalueilla suomen kieli on Juhannes Juholan ja Kaisa Vilhaisen kuoltua lakannut kaikumasta. 1940-luvun lopulla oli kuitenkin vielä nelisenkymmentä niin »skarppaa suomalaista», että he ruotsin tai norjan ohessa kykenivät esittämään ajatuksensa myös vanhalla äidinkiellään — kuka kankeammin, kuka sujuvammin. Verm-lannin suomalaismet-sissä ja Norjankin puolella Mägiste liikkui neljänä kesänä, v. 1947—1950,

Julius Mägiste ja hänen 77-vuotias Vermlannin-suomalainen kielenooppaansa, Nyskogan Mäk-Konkarissa syntynyt Henrik Mattson. — Valok. R. Broberg 1948.

polkupyörällä ja jalkapatikassa, tavatakseen jos mahdollista kaikki suomea jotenkuten vielä osaavat tai sellaisetkin, jotka muistavat vain muutaman sanan. Mägisten tavaton uutteruus tuotti kauniin tuloksen: ensinnäkin suuren joukon tekstejä, joista Suomalaisen Kirjallisuuden Seura nyt kerääjän merkkipäiväksi on toimittanut julkisuuteen valikoiman, ja toiseksi tuhansia — arviolta n. 4 000 — varmasti tai mahdollisesti suomalaisperäisiä paikannimiä tai ruotsalaisperäisiä nimiä, joihin suomen kieli on vaikuttanut. Mägisten paikannimikokoelma on korkeatasoinen: nimien erilaiset ääntämisasut on kirjattu huolellisesti, nimet on paikannettu tarkasti (usein tekijä on kielenooppaansa kanssa käynyt paikalla), ja nimeen liittyvät kertomukset, jotka voivat valaista sen alkuperää, on eri variantteina otettu mukaan. Kokoelmiensa pohjalla Mägiste on kirjoittanut yksityiskohtaisen tutkimuksen Vermlannin suomalaisperäisistä paikannimistä ruotsiksi siinä toivossa, että tämä ehkä n. 700—800 painosivun laajuinen tutkimus julkaistaisiin Ruotsissa. Toivomus ei ole vielä toteutunut, mikä suomalaisenkin onomastiikan kannalta — ruotsalaisesta puhumattakaan — on valitettavaa.

Mägisten Vermlannin-aiheisista töistä on jo aikaisemmin tullut julkisuu-teen pari näytettä. V. 1948 ilmestyi »Metsäsuomalaismurteiden nykyisestä vai-heetta», joka perustuu ensimmäisen kesän (1947) keräyksiin ja havaintoihin. Tekijän tarkoituksena on ollut »tehdä selkoa siitä, k u t k a metsäsuomalaisten jälkeläisistä vielä muistavat esivanhempainsa kieltä ja m i s s ä m ä ä r i n». Vuonna 1955 hän julkaisi Vermlannin museon pyynnöstä maallikkolukijoil-lekin tarkoitettun runsasaineistosen kirjusen »De värmlandsfinska ortnamnens vittnesbörd». Mainittakoon vielä, että kun lisensiaatti Richard Broberg, Öst-markista kotoisin oleva suomalaislähtöinen Vermlannin ruotsalaismurteiden tuntija, v. 1948 levytti Upsalan Landsmåls- ja folkminnesarkivetin toimesta metsäsuomalaisten kieltä, Mägiste oli retkikunnan korvaamaton opas ja haas-tattelijä.

Länsipohjaan Mägiste teki matkan elokuussa 1949 ja kiersi Jokkmokin ja Haaparannan välisissä suomalaiskyllissä. Vain parissa viikossa hän keräsi murretekstikokoelman, jossa tavalliselle kenttämiehelle olisi ollut koko kesän aherrus.

1950-luvulla tutkimusmatkat saivat jäädä taka-alalle. Ajan veivät paitsi oma vireä tutkimustyö myös Lundin yliopisto, johon Mägiste vähitellen kiin-nittyi lujin sitein. Jo v. 1947 hän piti suomen ja unkarin kielen kurssit, ja seu-raavina vuosina opetus jatkui yhä monipuolisempana fennougristiikan eri aloilta. V. 1950 hänet nimitettiin suomalais-ugrilaisten kielten dosentiksi. Neljä vuotta myöhemmin suomalais-ugrilaisesta kielentutkimuksesta tuli oma aineensa filosofiseen tiedekuntaan, ja Mägistelle myönnettiin tenttimisoikeu-det. Uuden aineen yhteyteen perustettiin samalla myös instituutti, »Suoma-lais-ugrilainen seminaari». Vaatimattomasta alusta instituutin erikoiskirjasto ja muut kokoelmat ovat nopeasti kasvaneet; tällä hetkellä kirjaston nidosluku on jo 7 000:n vaiheilla. Näin Julius Mägiste on tarmokkaasti ja määrätietoi-sesti toimien ja alaansa tunnetuksi tehden luonut Ruotsiin Upsalan rinnalle toisen fennougristiikan opiskelu- ja tutkimuskeskuksen, joka jo on osoittautu-nut sängen tarpeelliseksi.

Toimen miehen Julius Mägisten täyttäessä nyt 60 vuotta hänen luomis-vireensä on parhaimmillaan. Siksi en ole yrittänytkään esitellä ja arvioida hänen laajaa ja yhä monipuolistuvaa kirjallista toimintaansa, josta saa hyvän yleiskuvan silmäilemällä juhla-kirjan loppuun liitettyä 242-numeroista biblio-grafiaa. Olen rajoittunut vain muutamaiin keskeisiin piirteisiin hänen tutkijan-kuvassaan. Hyvin tuntien Julius Mägisten, yhden tämän hetken uraimmista ja keskittyneimmistä työntekijöistä fennougristiikan avaralla vainiolla, emme voi hänelle mitään sen parempaa toivoa, kuin että hän saisi julkisuu-teen val-miit ja valmisteilla olevat tutkimuksensa ja hallussaan olevat aineskokoelmat.

Laaja ystävien ja kollegain piiri Suomessa ja muualla maailmassa toivot-taa Julius Mägistelle satoisia vuosia.

Le professeur Julius Mägiste, ancien professeur des langues finnoises de la Baltique à l'Université de Tartu [(Dorpat), Estonie] atteindra l'âge de 60 ans le 19 décembre 1960. Il était le fils d'un cultivateur de la région de Tartumaa, à 30 km. au nord de Tartu environ. Il a été amené à choisir sa carrière future par le milieu dans lequel il a passé son enfance: quelques-uns des vieillards qu'il connut parlaient encore le vieux patois de la région et en conservaient les autres traditions spirituelles, et son oncle maternel, le linguiste Joh. V. Veski (professeur d'école secondaire puis d'université et membre de l'Académie) venait souvent à la maison.

Mägiste alla à l'école et à l'université à Tartu. Il commença ses études universitaires en 1919, avec comme matière principale les langues finnoises de la Baltique, il reçut sa licence ès lettres en 1923, et il publia sa thèse en doctorat le printemps de l'année 1928, le titre en étant *oi, ei -deminutiivid läänemeresooma keelis* ('Les diminutifs en *oi, ei* dans les langues finnoises de la Baltique', *Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis* B XII: 2). En 1929, il fut nommé professeur extraordinaire des langues finnoises de la Baltique et professeur tatarulaire dans la même matière en 1932. A Tartu, Mägiste fit ses recherches scientifiques surtout sur la phonétique et la morphologie ainsi que l'étymologie de la langue estonienne et des autres langues finnoises de la Baltique. Il examina aussi dans de nombreux articles les emprunts linguistiques, par ex. les problèmes intéressants que présentent les emprunts de suffixes.

En Estonie, Mägiste étudia les patois ingriens parlés dans la partie nord-est de l'Estonie (1925, *Rosona murde pääjooned*, 'Les traits principaux du patois de Rosona', *Acta et Comm. Un. Tart.* B VII: 3). Entre 1930 et 1940, il étudia les patois des Setous dans l'Estonie du sud, en rassemblant des matériaux lexicographiques, plus de 25.000 fiches portant un mot et comprenant des textes en transcription phonétique, offrant des matériaux pour une étude phonétique qui, à cause de la guerre, ne put toutefois pas être achevée.

Même pendant la guerre, Mägiste eut l'occasion d'assembler des notes linguistiques, et qui plus est, sur des langues qu'il n'avait pu étudier directement plus tôt. Parmi les prisonniers de guerre qui avaient fini en Estonie, il y avait des hommes appartenant à plusieurs peuplades finno-ougriennes, parmi lesquels Mägiste put se livrer à son travail favori. Il travailla avec quelques Ingriens et un homme originaire d'Olonetz, mais en plus et surtout il fit des notes sur la langue des Mordviens et celle des Tchérémisses. Les notes sur le mordvien, un lexique consigné sur 3.500 fiches environ ainsi que des textes,

se trouve sans doute à Tartu en ce moment, mais les notes sur le tchéremisse aussi bien occidental qu'oriental sont entre les mains de Mägiste lui-même. Il s'agit de 300 textes en prose environ (descriptions ethnographiques, notes mythologiques, etc.) et de 900 variantes de chansons populaires. En 1943, Mägiste se rendit dans la partie occidentale de l'Ingria afin d'y étudier la langue vote. Il assembla alors des matériaux lexicographiques et des exemples sur cette langue. Ces exemples furent publiés avec unetraduction allemande comme le n:o 118 des Mémoires de la Société Finno-Ougrienne sous le titre *Woten erzählen* ('Les Votes nous parlent').

Mägiste dut quitter sa patrie l'automne de l'année 1944. Il se rendit tout d'abord en Allemagne et, de là, à la fin de l'année 1945, en Suède, qui est devenue sa nouvelle patrie. Il a enseigné les langues finno-ougriennes à l'Université de Lund depuis 1947, à partir de 1950 comme maître de conférences des langues finno-ougriennes. En 1954, on a fondé pour ces études un institut dirigé par Mägiste, 'le séminaire finno-ougrien', dont la bibliothèque comprend en ce moment déjà environ 7.000 volumes. Par son travail énergique, Mägiste a réussi à créer en Suède, en plus d'Uppsala, un second centre d'études et de recherches finno-ougriennes.

Dans les conditions régnant en Suède, qui sont favorables sous bien des rapports, Mägiste a aussi pu se livrer à des recherches intensives, qui, comme la bibliographie jointe à la publication éditée en son honneur le fait voir, ont porté sur des domaines très variés des études finno-ougriennes. Il y a lieu de mentionner tout spécialement ses nombreuses études ayant trait à l'estonien littéraire. En Suède, Mägiste a eu l'occasion d'étudier les patois finnois de la province de Värmland, surtout les noms de lieu d'origine finnoise de la région. Il a écrit sur ceux-ci une grande étude en suédois, qui attend sa publication. En outre, Mägiste a étudié les patois finnois du nord de la Suède ainsi que les patois dits lydiens et le livonien. Entre 1947 et 1950, il assembla parmi une vingtaine de réfugiés livoniens venus en Suède des matériaux linguistiques, entre autres des textes qui sont précieux aussi pour leur contenu.

Dans le vaste domaine des études finno-ougriennes, Julius Mägiste est en ce moment l'un des travailleurs les plus intensément concentrés à sa tâche. Ses nombreux amis et collègues en Finlande et dans le monde entier, qui le voient en pleine période créatrice, souhaitent qu'il ait devant lui des années fructueuses, pendant lesquelles ses nombreux travaux achevés et en préparation seront publiés.